

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦЬКИХ ГАЛУЗЕЙ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**З.М. Герасимів, кандидат географічних наук, доцент
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»**

Розглянуто вирощування сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах Підгаєцького району Тернопільської області, проаналізовано ефективність виробництва продукції рослинництва, запропоновано шляхи її підвищення.

Ефективність, урожайність, товарність, собівартість, рентабельність, прибуток, інтенсифікація.

Постановка проблеми. Вирощування сільськогосподарських культур має важливе значення для економіки досліджуваного району. Сприятливі природні умови, достатня кількість трудових ресурсів, потреба в продукції рослинництва визначають розвиток галузі. Зниження врожайності сільськогосподарських культур та обсягів виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах району впродовж останніх років потребує дієвих заходів для підвищення ефективності рослинницьких галузей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сучасний розвиток сільського господарства України та рослинництва зокрема є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених. Серед наукових публікацій найбільший інтерес становлять праці В. Андрійчука [1], О. Богуцького, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, М. Безуглого [2], П. Саблука [3] та ін. Однак існує ряд невирішених проблем розвитку галузі, недостатньо уваги приділяється регіональним дослідженням.

Мета дослідження полягає в аналізі вирощування сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах Підгаєцького району Тернопільської області та обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності рослинництва.

Виклад основного матеріалу. У Підгаєцькому районі склалися сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для розвитку рослинницьких галузей. Галузі рослинництва за виручкою від реалізації продукції тут у 2011 р. (153506,0 тис.грн) були пріоритетними порівняно із тваринництвом (399,2 тис. грн). У структурі виручки від реалізації на рослинництво припадало 99,7 %, тваринництво – 0,3 %.

Рівень розвитку рослинництва визначається, насамперед, обсягами виробництва продукції, що у свою чергу залежить від розмірів посівних площ, їх структури та врожайності. Посівні площі під сільськогосподарськими куль-

турами в аграрних підприємствах Підгаєцького району зменшилися на 367 га порівняно із 2009 р. і у 2011 р. становили 7692 га.

У районі зернове господарство є важливою галуззю. Вирощують озиму і яру пшеницю, гречку, озимий і ярий ячмінь, кукурудзу на зерно, однак протягом останніх трьох років скорочуються посівні площі під зерновими культурами, за винятком ярої пшениці, гречки та кукурудзи на зерно.

Зернові мають найбільшу частку в структурі посівних площ (58,9 %) серед усіх сільськогосподарських культур. Найбільші площі зайняті посівами ярої пшениці – 4518 га (34,6 %), далі цукровими буряками (26,1 %), посіви яких збільшилися на 695 га порівняно із 2009 р. і у 2011 р. становили 3417 га. Пшениця озима займає 13,7 % посівних площ сільськогосподарських культур, ріпак озимий – 13,2, кукурудза на зерно – 6,0, гречка – 3,9 %. Частка інших сільськогосподарських культур – не більше 1 % у структурі посівних площ (табл. 1).

1. Посівні площі, врожайність та валові збори сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах Підгаєцького району Тернопільської області

Культури	2009 р.			2011 р.		
	Посівні площі, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, ц	Посівні площі, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, ц
Зернові та зернобобові усього	8059	67,7	545900	7692	30,0	230591
у т.ч.: пшениця озима	5483	72,9	399892	1793	32,4	57997
пшениця яра	60	39,5	2371	4518	25,7	115910
ячмінь озимий	-	-	-	24	37,3	5385
ячмінь ярий	1682	52,0	87433	55	34,6	48242
Овес	20	23,3	465	-	-	-
Гречка	37	12,2	192	510	10,6	5385
кукурудза на зерно	697	78,1	328	782	61,7	-
Горох	18	18,2	54463	-	-	48242
інші зернові та зернобобові	62	12,2	756	10	26,1	261
Ріпак озимий	1680	43,5	73091	1723	14,5	24957
Ріпак ярий	10	10,0	100	-	-	-
Льон-довгунець	70	2,6	180	125	4,5	567
Цукрові буряки	2722	373,7	1017105	3417	295,5	1009666
Картопля	23	102	2040	30	152,0	4560
Овочі відкритого ґрунту	-	-	-	83	15,5	1282

Джерело: дані форми 50 с.г.

Один із найважливіших якісних показників, які безпосередньо впливають на розмір валових зборів – урожайність сільськогосподарських культур. Підвищення врожайності є найбільш актуальною проблемою для сільськогосподарських товаровиробників, оскільки вона впливає не тільки на збільшення валового збору, а й на зниження собівартості продукції.

Урожайність зернових і зернобобових культур в аграрних підприємствах району в 2011 р. становила 30,0 ц/га, що у 2,3 раза менше, ніж у

2009 р. і в 1,9 раза більше, ніж у 2010 р. Середньорічна урожайність зернових культур за останні три роки була на рівні 37,9 ц/га.

Порівняно із 2009 р. урожайність озимої пшениці у 2011 р. зменшилась у 2,3 раза і становила 32,4 ц/га. Середньорічна врожайність озимої пшениці за останні три роки становила 41,1 ц/га. Значно знизилася врожайність ярої пшениці – до 25,7 ц/га у 2011 р. (на 13,8 ц/га порівняно із 2009 р.).

Середньорічна врожайність ячменю ярого за останні три роки була 30,6 ц/га. Урожайність кукурудзи на зерно у 2011 р. становила 61,7 ц/га, (на 16,4 ц/га нижча, ніж у 2009 р.). Урожайність гречки знизилася із 12,2 ц/га у 2009 р. до 10,6 ц/га у 2011 р. (на 1,6 ц/га).

Протягом останніх років знизилася врожайність усіх зернових і зернобобових культур переважно через недостатнє використання мінеральних добрив і засобів захисту рослин. Щодо інших сільськогосподарських культур, то слід відмітити зростання врожайності картоплі від 102 ц/га у 2009 р. – до 152 ц/га у 2011 р., льону-довгунцю (в 1,7 раза) та значне зниження врожайності ріпаку озимого (у 3 рази за останні три роки), цукрових буряків на 78,2 ц/га (до 295,5 ц/га у 2011 р.).

Одним з найважливіших показників, що відображують стан сільськогосподарства, є вихід валової продукції. У 2011 р. виробництво усіх видів продукції рослинництва в аграрних підприємствах Підгаєцького району зменшилося порівняно із 2009 р., що пояснюється скороченням посівних площ сільськогосподарських культур і значним зниженням урожайності.

Виробництво зернових і зернобобових культур у 2011 р. становило 230 591 ц. Порівняно із 2009 р. виробництво зерна зменшилось на 315 309 ц, що зумовлено зниженням урожайності (у 2,3 раза) та зменшенням посівних площ (на 367 га). Валовий збір озимої пшениці скоротився у 6,9 раза – до 57 997 ц у 2011 р., що пов'язано із значним зниженням врожайності цієї культури (у 2,3 раза) та зменшенням посівних площ (у 3,1 раза). Зменшилася також частка озимої пшениці в структурі валових зборів зернових культур від 73 % у 2009 р. до 21 % у 2011 р. (на 52 %). Значно зросли валові збори ярої пшениці, що пояснюється збільшенням посівних площ.

Валовий збір ячменю ярого у 2011 р. становив 48 242 ц, що у 1,8 раза менше, ніж у 2009 р. Частка цієї культури у валових зборах зернових збільшилась на 1 % і становила у 2011 р. 17 %, а валовий збір ячменю озимого у 2011 р. становив 5385 ц. Виробництво гречки у 2011 р. (5385 ц) порівняно із 2009 р., збільшилось у 28 разів, що пов'язано зі значним розширенням посівних площ.

Значно знизилася виробництво кукурудзи на зерно (на 6221 ц), що пов'язано із збільшенням посівних площ на 85 га, частка культури у структурі валових зборів зернових культур становила у 2011 р. 17 %. Обсяги виробництва ріпаку озимого в аграрних підприємствах знизилися 24957 ц (у 2,9 раза менше, ніж у 2009 р.) через значне зменшення врожайності (у 3 рази). У 3,2 раза збільшилися обсяги виробництва льону-довгунцю (до 567 ц у 2011 р.), у 2,2 рази – картоплі (до 4560 ц відповідно). Деяко знизилася

лися валові збори цукрових буряків (на 7439 ц), що пов'язано зі зменшенням їхурожайності.

Одним із найважливіших показників ефективності виробництва, яке відображає раціональне використання виробничого потенціалу підприємств, є собівартість продукції.

Собівартість виробництва 1 ц зернових і зернобобових в аграрних підприємствах Підгаєцького району у 2011 р., порівняно із 2009 р., підвищилась на 39,3 грн, зокрема озимої пшениці – на 102,4, ярої пшениці – на 8,5, ярого ячменю – на 70,9, кукурудзи на зерно – на 9,9 грн. Найбільше зросла собівартість виробництва 1 ц гречки – на 190,4 грн. Собівартість виробництва 1 ц ріпаку зросла на 142,2 грн, льону-довгунцю – на 20,9 грн, цукрових буряків – на 0,7 грн. Собівартість виробництва 1 ц картоплі зменшилась на 18,2 грн і у 2011 р. становила 139,2 грн.

У 2011 р. загальна сума витрат на виробництво сільськогосподарських культур становила 71733,9 тис. грн, що на 24159,3 тис. грн менше, ніж у 2009 р. Найбільшу частку мали прямі матеріальні витрати – 92,9 % від загальної суми собівартості, або 66667,5 тис. грн, у 2009 р. вони становили 94,3 % від загальної суми собівартості (90463,2 тис. грн.). У структурі прямих матеріальних витрат високою є частка витрат на мінеральні добрива (19,6 %). Витрати на насіння та посадковий матеріал займали 11,3 % у структурі собівартості, витрати на нафтопродукти – 11,2 %. Прямі витрати на оплату праці становили 607,9 тис. грн (0,9 % витрат), відрахування на соціальні заходи – 253,4 тис. грн (0,3 % витрат), витрати на амортизацію необоротних активів – 205,0 тис. грн (0,3 % витрат).

Виручка від реалізації, як і собівартість, має вагомий вплив на формування показників економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. Протягом трьох останніх років виручка від реалізації сільськогосподарських культур зменшилась на 3826,5 тис. грн за рахунок зниження валових зборів та обсягів реалізації більшості культур.

Основна частка грошових надходжень надійшла від продажу цукрових буряків (63,9 %), яких у 2011 р. було реалізовано на суму 106453,7 тис. грн, що на 30033,7 тис. грн. більше, ніж у 2009 р. У структурі виручки від реалізації частка зернових і зернобобових культур у 2011 р. становила 23 % (на 14,3 % менше, ніж у 2009 р.), їх у 2011 р. було реалізовано на суму 36067,6 тис. грн, що на 22261,1 тис. грн менше, ніж у 2009 р. В результаті реалізації озимої пшениці у 2011 р. одержано 13380,7 тис. грн (8,7 % усіх грошових надходжень). У структурі виручки від реалізації частка ярої пшениці становила у 2011 р. 8,7 % (у 2009 р. – 0,1 %). Частка грошових надходжень від реалізації ячменю відповідно становила 1,3 % виручки від реалізації, що на 3 % менше, ніж у 2009 р.

Від реалізації гречки у 2011 р. одержано 6315,4 тис. грн, що на 5562,5 тис. грн більше, ніж у 2009 р., що пояснюється підвищенням реалізаційних цін. У структурі виручки від реалізації ріпак посідає третє місце після цукрових буряків і зернових культур (7,3 %). Виручка від його реалізації відповідно становила 11189,6 тис. грн, а це на 8956,8 тис. грн менше, ніж у 2009 р., що пов'язано зі зменшенням валових зборів цієї культури.

У 2011 р. реалізація сільськогосподарських культур не була збитковою, рослинництво забезпечило 40414,4 тис. грн прибутку, рівень рентабельності становив 35,7 % (у 2009 р. 68,6 %).

Зернове господарство в цілому було збитковим, рівень збитковості 15,2 %, збитків одержано на суму 6259,2 тис. грн. Збитковим було вирощування пшениці озимої (рівень збитковості 42,6 %), а прибутковим – вирощування ячменю ярого, яке забезпечило 636,8 тис. грн прибутку (у 2009 р. – 3698,8 тис. грн прибутку), рівень рентабельності досяг 51,2 %. Рентабельність вирощування пшениці ярої – 27,7%.

Рівень рентабельності цукрових буряків становив 77,8 %, вирощування культури забезпечило 46586,4 тис. грн прибутку. Вирощування ріпаку озимого забезпечило 73,3 тис. грн прибутку при рівні рентабельності галузі 0,7 % (табл. 2).

2. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах Підгаєцького району Тернопільської області

Вид продукції	Ціна реалізації, грн.		Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн		Фінансовий результат, тис. грн.		Рівень рентабельності, %	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011
Зернові та зернобобові всього	129,8	146,6	80,7	172,8	22072,1	-6259,8	60,9	-15,2
у т.ч. пшениця озима	128,9	148,2	80,9	258,3	185104	-9944,2	59,4	-42,6
пшениця яра	77,8	149,1	76,2	116,8	1,6	2898,3	2,1	27,7
ячмінь озимий	-	160,0	-	160,0	-	-	-	-
ячмінь ярий	155,8	153,0	67,9	101,2	3698,8	636,8	129,5	51,2
Овес	56,5	-	54,4	-	0,2	-	4,0	-
Гречка	145,1	-	162,9	-	-92,6	-	-11,0	-
Горох	120,6	-	93,1	-	4,4	-	29,5	-
інші зернові та зернобобові	100,7	177,0	98,7	170,3	1,2	3,3	2,1	4,0
Ріпак озимий	279,4	419,7	242,1	417,0	2690,2	73,7	15,4	0,7
Льон-довгунець	294,6	319,6	292,4	317,6	0,2	0,7	0,7	0,6
Цукрові буряки	75,1	105,4	36,9	59,3	38945	46586,4	103,9	77,8
Картопля	99,8	80,0	78,0	74,8	356,7	11,7	1,3	7,0
Овочі відкритого ґрунту	-	104,5	-	103,6	-	1,0	-	0,9
Інша продукція рослинництва	×	×	×	×	8,1	0,7	3,2	0,2
Продукція рослинництва всього	×	×	×	×	64029,3	40414,4	68,6	35,7

Джерело: дані форми 50 с.г. за відповідні роки.

У 2011 р.галузі рослинництва виробили валової продукції на суму 5,1 тис. грн у розрахунку на 1 га посіву, що на 2,6 тис. грн менше, ніж у 2009 р.У розрахунку на 1 працівника валової продукції у 2011 р. вироблено на суму 953 тис. грн, що на 223,3 тис. грн менше, ніж у 2009 р., чистого доходу на 1 га посіву одержано 11,8 тис. грн, що на 0,7 тис. грн менше, ніж у 2009 р., чистого доходу на 1 грн витрат одержано в розмірі 1,4 грн, що на 0,3 грн більше, ніж у 2009 р.. У 2011 р. отримано 3,1 тис. грн прибутку на 1 га посіву, у 2009 р.–відповідно 5,1 тис. грн.

Стан рослинництва в аграрних підприємствах району потребує проведення певних заходів для досягнення вищої ефективності. Необхідно підвищити рентабельність зернових культур, зокрема пшениці. Воно можливе завдяки зменшенню собівартості вирощування культур або підвищенню реалізаційних цін, щоу свою чергу вимагає підвищення якості продукції. Для збільшення валових зборів сільськогосподарських культур слід впроваджувати у виробництво нові сорти інтенсивного типу і вирощувати їх з урахуванням фізіологічних особливостей по найкращих попередниках на основі прийнятих сівозмін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Галузі рослинництва в аналізованому районі у 2011 р.забезпечили 99,7 % виручки від реалізації продукції (136073,2 тис. грн). Галузями його спеціалізації є вирощування цукрових буряків, яке забезпечує 63,8 % грошових надходжень, та зернове господарство, яке дає 27,1 % грошових надходжень.

Провідним фактором розвитку рослинництва має бути інтенсифікація галузі на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Поряд із впровадженням інтенсивних технологій слід приділити увагу поліпшенню насінництва, зменшенню втрат урожаю при вирощуванні, зберіганні та переробці продукції, впровадженню нових організаційних форм господарювання, посиленню матеріальної заінтересованості працівників.

Список літератури

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підруч./ В.Г. Андрійчук. – 2-е вид., доп. і переробл. – К.: КНЕУ, 2002. – 664с.
2. Безуглий М.Д. Стан, основні тенденції розвитку сільського господарства України протягом 2011 року та напрями розвитку в 2012 р./ М. Д. Безуглий, С. М. Кваша// Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 3-13.
3. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК – 2008 – № 4 – С. 19-37.

Рассмотрено выращивание сельскохозяйственных культур в аграрных предприятиях Пидгаецкого района Тернопольской области, проанализирована эффективность производства продукции растениеводства, предложены пути ее повышения.

Ефективність, урожайність, товарність, себестоимость, рентабельність, прибуль, інтенсифікація.

In the article is considered growing of agricultural cultures in the agrarian enterprises of Pidgaecckogo of district of the Ternopil area, efficiency

of production of goods of plant-grower is exposed, the ways of its increase are offered.

Efficiency, productivity, marketability, prime price, profitability, income, intensification.